
DOI: 10.4467/29567610PIB.25.017.22324

dr Agnieszka Sadło-Nowak

Akademia Policji w Szczytnie

ORCID: 0000-0001-6252-6161

dziekan.wbinp@apol.edu.pl

dr Agnieszka Choromańska

Akademia Policji w Szczytnie

ORCID: 0000-0002-8058-6296

prorektor.ds.rozwoju@apol.edu.pl

HANDEL LUDŹMI – WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI

HUMAN TRAFFICKING – AN INTRODUCTION TO THE ISSUE

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest zjawisko handlu ludźmi rozpatrywane jako współczesna forma niewolnictwa oraz zespół norm prawnych i praktyk służących jego zwalczaniu. Problem badawczy koncentruje się na niejednoznaczności definicji, zróżnicowaniu form i metod działania sprawców oraz na lukach w systemie prawnym i praktykach ochrony ofiar – zwłaszcza wobec transgranicznego i zorganizowanego charakteru procederu. Celem artykułu jest: (1) uporządkowanie i krytyczna analiza definicji handlu ludźmi (międzynarodowych i krajowych), (2) ocena skuteczności wybranych aktów prawnych oraz praktyk państwowych i międzynarodowych w zapobieganiu, ściganiu i ochronie ofiar, a wreszcie (3) sformułowanie rekomendacji legislacyjnych i praktycznych.

Metodologicznie praca opiera się na doktrynalnej analizie prawnej (analiza tekstów ustawowych, traktatów i dyrektyw), komparatywnym ujęciu przepisów międzynarodowych i krajowych, analizie orzecznictwa oraz systematycznym przeglądzie literatury przedmiotu. Wyniki wskazują na centralne znaczenie trójelementowej konstrukcji definicji (cel, czynności, środki przymusu), rolę zorganizowanych grup przestępczych oraz liczne luki w praktyce – szczególnie dotyczące identyfikacji ofiar, wymiany informacji transgranicznej i kompleksowej pomocy dla poszkodowanych. Artykuł kończy się praktycznymi rekomendacjami: wzmocnienie szkoleń służb, harmonizacja norm, lepsza koordynacja międzynarodowa oraz rozwój programów prewencyjnych i reintegracyjnych dla ofiar.

Słowa kluczowe: handel ludźmi, praca przymusowa, wykorzystywanie seksualne, ochrona ofiar, prawo międzynarodowe, Konwencja Rady Europy, Protokół ON

Abstract

The article examines human trafficking as a contemporary form of slavery and as a legal and practical challenge for prevention, prosecution and victim protection. The research problem focuses on definitional ambiguity, the diversity of trafficking forms and methods, and the gaps in legal frameworks and victimprotection practices – especially given the transnational and organized nature of the phenomenon. The aims are to: (1) critically systematize national and international definitions of human trafficking; (2) assess the effectiveness of selected international and domestic legal instruments and state practices; and (3) propose legislative and operational recommendations.

Methodologically, the study uses doctrinal legal analysis (statutory, treaty and directive texts), comparative law methods, caselaw review and a systematic literature survey. Findings highlight the centrality of the threecomponent definition (purpose, actions, means of coercion), the prominent role of organized criminal groups, and persistent weaknesses in practice – particularly in victim identification, transnational information exchange, and comprehensive victim support. The article concludes with targeted recommendations: enhanced training for practitioners, legal harmonization, improved international cooperation, and expanded prevention and reintegration programs.

Key words: human trafficking, forced labour, sexual exploitation, victim protection, international law, Council of Europe Convention, UN Protocol

Wstęp

Handel ludźmi jest jednym z najpoważniejszych przejawów współczesnego naruszenia praw człowieka – zjawiskiem o wielowymiarowym charakterze, które łączy w sobie elementy przestępczości zorganizowanej, wyzysku ekonomicznego oraz systemowego naruszania godności i autonomii jednostki. Szersze zrozumienie tego procederu wymaga odwołania się zarówno do krajowych regulacji prawnych, jak i do powszechnie uznawanych norm międzynarodowych, które kształtują ramy pojęciowe, zakres ochrony prawnej oraz mechanizmy przeciwdziałania i pomocy ofiarom. W polskim porządku prawnym istotne znaczenie ma wyraźne zdefiniowanie handlu ludźmi w kodeksie karnym, które uwzględnia nie tylko akt (werbowanie, transport, przekazywanie itd.), lecz także środki (przemoc, groźba, podstęp, nadużycie stosunku zależności) oraz cel – wykorzystanie w formach, takich jak prostytutka, praca przymusowa czy handel organami. Jednocześnie definicja

przyjęta na forum międzynarodowym w tzw. Protokole z Palermo podkreśla triadę „czyn – sposób – cel” (*act – means – purpose*), która stała się kluczowym narzędziem interpretacyjnym w orzecznictwie i praktyce organów ścigania oraz instytucji pomocowych.

W efekcie, skuteczne przeciwdziałanie handlowi ludźmi wymaga nie tylko sankcji karnych wobec sprawców, lecz także polityk prewencyjnych, mechanizmów ochrony i rehabilitacji ofiar oraz międzynarodowej współpracy – co podkreślają zarówno krajowe regulacje, jak i akty prawa międzynarodowego. Niniejszy artykuł ma na celu syntetyczne przedstawienie definicji i ram normatywnych handlu ludźmi, prezentację najczęściej występujących form i metod działania sprawców oraz wskazanie wybranych konsekwencji prawno-procesowych i praktycznych wyzwań w zakresie wykrywania, ścigania i ochrony pokrzywdzonych.

Handel ludźmi w ujęciu historycznym

Handel ludźmi jest zjawiskiem, które towarzyszy historii ludzkości od tysięcy lat. Aby więc zrozumieć pierwotne przyczyny tego zjawiska na świecie, warto skupić się na niewolnictwie, które było związane z handlem potocznie w przeszłości zwanym „żywym towarem”¹.

Najstarsze wzmianki na temat niewolnictwa pochodzą z czasów starożytnych. Odnajdujemy je w dziełach takich poetów, jak Homer czy Hejzod. W tekstach sumeryjskich i hetyckich również wspomina się o niewolnictwie. Co więcej, już w XVIII wieku p.n.e. Hammurabi w swoim kodeksie podzielił społeczeństwo na niewolników i obywateli oraz przewidywał niewolę jako formę karania za długi².

W okresie średniowiecza, rola niewolników w gospodarce została ograniczona, lecz nadal stanowili oni istotny element handlu dalekosiężnego. Ich wkład w produkcję rolną i rzemieślniczą był znaczący, a w niektórych regionach świata śródziemnomorskiego, zamieszkałych przez muzułmanów, nawet dominujący. Jak zauważa Bronisław Nowak, w egipskim Imperium Mameluków niewolnicy sprawowali władzę przez wiele wieków, a w społecznościach muzułmańskich gwardie niewolnicze miały decydujący wpływ na elekcje władców. W haremach przeważały niewolnice, często o innym kolorze skóry niż ich właściciele. Ponadto, jak podkreśla B. Nowak, kraje słowiańskie były w średniowieczu jednym z głównych źródeł niewolników dla państw na zachodzie i południu Europy. Co więcej, w wielu językach europejskich termin „niewolnik” wywodzi się bezpośrednio od wyrazu określającego Słowianina³.

1 A. Łyżwa, *Handel ludźmi*, Olsztyn 2019, s. 17.

2 Ibidem.

3 B. Nowak, *Współczesny handel ludźmi a nowożytny handel niewolnikami* [w:] *Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, Z. Lasocik (red.), Warszawa 2006, s. 33.

Według Janusza Bryka, rola niewolników w średniowieczu znacząco zmalała. Nie pełnili już kluczowej roli w gospodarce, która wówczas była zdominowana przez stosunki feudalne. Niewolnictwo występowało głównie na terenach dawnego Rzymu i w krajach islamskich. Niewolnicy byli głównie pochodzenia słowiańskiego i afrykańskiego. W Polsce niewolnictwo również istniało, najczęściej w formie zależności chłopskiej. W nowożytnej epoce europejska cywilizacja znalazła zastosowanie dla niewolników, co przyspieszyło jej rozwój i umożliwiło konkurencję z azjatyckimi, amerykańskimi i afrykańskimi cywilizacjami⁴. I właśnie wraz z rozwojem polityki kolonialnej i powstaniem kolonialnych imperiów, również Europa zaczęła opierać na tym procederze swoje gospodarki.

Sytuacja całkowicie się zmieniła dopiero w XIX wieku, kiedy większość państw na świecie wprowadziła zakaz legalnego handlu niewolnikami, gdy zaczęto dostrzegać jego niehumanitarny wymiar. Zamiast importować niewolników z Afryki, zaczęto sprowadzać do obu Ameryk osoby emigrujące z Europy i Azji. Wcześniej, do XIX wieku, handel niewolnikami był legalny, co nawet wynikało z przekonania, że jest to naturalny i nieodłączny stan dla niektórych ludzi⁵.

Z biegiem czasu zaczęto dostrzegać niemoralny charakter niewolnictwa. W XVII wieku powstał pierwszy ruch abolicjonistyczny, którego głównym celem było wyeliminowanie niewolnictwa. W wielu krajach, począwszy od Francji, zniesiono związki niewolnicze z „panami”. W USA, wyzwolenie z niewolnictwa przyszło wraz z wojną secesyjną, kiedy to zostało ono obalone na terenie całego kraju. W 1926 roku, Liga Narodów przyjęła konwencję zakazującą handlu niewolnikami. Ważnymi dokumentami w tej kwestii były również Powszechna Deklaracja Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych z 1948 roku oraz Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 roku. Ostatnim państwem na świecie, które oficjalnie zniosło niewolnictwo, była Arabia Saudyjska, co miało miejsce w 1962 roku⁶.

Walka z niewolnictwem była tak trudna, ponieważ opierała się na nim przez długi czas część gospodarki w Afryce, Amerykach, a nawet Europie. Na niewolnictwie zarabiali rzesze ludzi różnych profesji i z różnych branży⁷.

Handel ludźmi we współczesnym porządku prawnym

Początkowo problem był dostrzegany w kontekście handlu kobietami i dziećmi, przede wszystkim na potrzeby prostytucji. Ustrój społeczno-ekonomiczny sprzy-

4 J. Bryk, *Handel ludźmi - handel dziećmi* [w:] *Nielegalne rynki. Geneza, skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, W. Pływaczewski, P. Chlebowicz (red.), Olsztyn 2012, s. 99.

5 Ibidem, s. 37.

6 Ibidem, s. 100.

7 A. Łyzwa, *Handel...*, op. cit., s. 21.

jał temu zjawisku. Wysoki poziom ubóstwa, zbyt niskie wynagrodzenie za pracę, które często nie pokrywało nawet podstawowych potrzeb, brak zabezpieczeń społecznych – to wszystko było udziałem dużej części społeczeństwa. Ponadto kobiety i dzieci to najmniej chronieni członkowie społeczeństwa, dlatego wskazane zjawiska dotykały je znacznie częściej i w większym stopniu. W wielu krajach prostytucja była legalna, w pozostałych była tolerowana w większym lub mniejszym stopniu, ale niezależnie od tego proceder ten potrzebował dużej liczby kobiet do uprawiania prostytucji. Część z nich decydowała się na to świadomie, ale też wielu z nich było właśnie ofiarami handlu „żywym towarem”. Problem ten stawał się coraz bardziej zauważalnym i wymagał regulacji na poziomie państwowym oraz międzynarodowym.

Po raz pierwszy termin „handel białymi niewolnikami” został użyty na międzynarodowej konferencji w Paryżu poświęconej problematyce handlu ludźmi, która odbyła się w dniach 15–25 lipca 1902 r. Kilka lat później pojawiły się pierwsze międzynarodowe akty prawne dotyczące zjawiska handlu ludźmi na arenie międzynarodowej. Były to Międzynarodowe Porozumienie z dnia 18 maja 1904 roku w sprawie zwalczania handlu białymi niewolnikami i Międzynarodowa Konwencja z dnia 4 maja 1910 r. o zwalczaniu handlu białymi niewolnikami, podpisane w Paryżu. Zostały one opublikowane w Serii Traktatów Ligi Narodów (League of Nations Treaty Series). Oba te akty pod pojęciem „handel ludźmi” rozumiały wywożenie za granicę osób dorosłych lub dzieci, nawet za ich zgodą, w celu uprawiania prostytucji. Po I wojnie światowej Polska ratyfikowała te instrumenty międzynarodowe. Nastąpiło to na mocy tzw. Małego traktatu wersalskiego – art. 19 traktatu między Głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi a Polską z 28 czerwca 1919 r.⁸.

W późniejszych latach w różnych regulacjach międzynarodowych używano innych sformułowań dotyczących przestępstwa handlu ludźmi, jednak nie precyzowały one dokładnie terminu „handel ludźmi”. Jak stwierdza Marian S. Wolański, trudności w zdefiniowaniu tego zjawiska były związane z różnorodnością interpretacji opisywanego zjawiska. Miało to źródło m.in. w historycznym ujęciu kontekstu handlu kobietami i dziećmi, nastawionego na eksploatację prostytucji oraz w wieloletnim funkcjonowaniu w społeczności międzynarodowej określenia „handel białymi niewolnikami”⁹.

Termin „handel ludźmi” został dokładnie sprecyzowany w Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 2000 roku, zgodnie z którą handel ludźmi oznacza: werbo-

8 Oświadczenie rządowe z dnia 8 września 1922 r. w przedmiocie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Międzynarodowego Porozumienia z dn. 18 maja 1904 roku i do Międzynarodowej Konwencji z dn. 4 maja 1910 roku, podpisanych w Paryżu, dotyczących zwalczania handlu żywym towarem, Dz. U. z 1922 r., nr 87, poz. 783.

9 M.S. Wolański, *Wybrane problemy współczesnych stosunków międzynarodowych*, Wrocław 2008, s. 24.

wanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystanie innych osób do prostytucji lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów. Zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod, o której mowa powyżej¹⁰.

Uzupełnieniem tej definicji jest art. 4 Konwencji Rady Europy z dnia 16 maja 2005 r. w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi¹¹.

W Polsce legalna definicja handlu ludźmi po raz pierwszy pojawiła się po nowelizacji Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. w 2010 r. Kodeks karny w art. 115 § 2, który stanowi, iż „handel ludźmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem: przemocy lub groźby bezprawnej, uprowadzenia, podstępny; wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania; nadużycia stosunku zależności; wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności; udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka lub w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy. Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi, nawet gdy nie zostały użyte wymienione metody lub środki¹². Istotny jest również fakt, że przepis penalizujący handel ludźmi został na mocy nowelizacji Kodeksu karnego przeniesiony z rozdziału dotyczącego przestępstw przeciwko porządkowi publicznemu do rozdziału dotyczącego przestępstw przeciwko wolności. Jednocześnie został on oddzielony od przepisu dotyczącego organizowania adopcji wbrew przepisom ustawy. Poprzednio obowiązujący w tym zakresie art. 253 § 2 kk przeniesiono do rozdziału dotyczącego przestępstw przeciwko

10 Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniająca Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne NZ dnia 15.10.2000 r., Dz. U. z 2005 r., nr 18, poz. 158.

11 Dz. U. z 2009 r., nr 20, poz. 107.

12 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, tj. Dz. U. z 2025 r., poz. 383.

rodzinie i opiece (jako art. 211a). W ten sposób ustawodawca wyraźnie rozróżnił te dwa przestępstwa¹³.

W zdecydowanej większości przypadków handlem zajmują się zorganizowane grupy przestępcze o rozbudowanej i przede wszystkim zwartej siatce przestępczej przez co trudniej do nich dotrzeć. Współczesna forma niewolnictwa ingeruje w podstawowe prawa i wolności, które przynależą każdemu człowiekowi. Między innymi dlatego międzynarodowe organizacje, w tym Unia Europejska nie wyrażają zgody na naruszanie wolności, równości czy godności człowieka, rozpoczęły aktywną walkę z tym zjawiskiem. Jako przykład można podać jedną z unijnych agencji – Europol – zdefiniowała handel ludźmi w Załączniku do Konwencji o Europolu¹⁴, jako „poddanie osób rzeczywistej i niezgodnej z prawem władzy innych osób przy użyciu przemocy i gróźb lub przez nadużycie władzy albo intrygę w celu eksploatacji prostytutki, formy eksploatacji seksualnej i wykorzystania nieletnich lub handel opuszczonymi dziećmi”¹⁵.

Najbardziej precyzyjna definicja pojawiła się na początku XXI wieku za sprawą przyjęcia przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi¹⁶. Zgodnie z art. 3 ww. protokołu: „handel ludźmi oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystanie prostytutki innych osób lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów”¹⁷. Ma ona złożony charakter, lecz możemy w niej wyodrębnić trzy składowe elementy, a mianowicie: cel, czynności i formy przymusu¹⁸.

Do handlu ludźmi zalicza się takie działania, jak: przetrzymywanie, werbowanie i transportowanie dziecka w celu wykorzystania, nawet jeśli czyn ten nie spełnia przesłanek zawartych powyżej.

13 D. Gajewska i in., *Problem handlu dziećmi w Polsce i na świecie*, Warszawa 2012, s. 7.

14 Konwencja sporządzona na podstawie artykułu K.3 Traktatu o Unii Europejskiej w sprawie ustanowienia Europejskiego Urzędu Policji (Konwencja o Europolu), sporządzona w Brukseli dnia 26 lipca 2015 r. (Dz. U. 2015 r., nr 29, poz. 243).

15 B. Tekieli, A. Modzelewska, *Wprowadzenie do problematyki handlu ludźmi [w:] Handel ludźmi - współczesne niewolnictwo*, W. Pływaczewski (red.), Olsztyn 2016, s. 8.

16 Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2010 roku (Dz. U. 2015 r., nr 18, poz. 160).

17 Ibidem, art. 3.

18 B. Andrees, *Praca przymusowa i handel ludźmi. Podręcznik dla inspektorów pracy*, https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/publication/wcms_144461.pdf (dostęp: 22.03.2025).

Walka z procederem handlu ludźmi umożliwia i zarazem ułatwia szeroki zbiór aktów prawnych o randze międzynarodowej. Rada Europy, Unia Europejska i Organizacja Narodów Zjednoczonych utworzyły akty normatywne, które regulują prawo międzynarodowe i zmuszając do jednolitego działania państw w celu zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi. Wśród tych aktów normatywnych należy wymienić m.in.:

- Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r.¹⁹,
- Konwencję Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi podpisaną w dniach 16-17 maja 2005 r. w Warszawie²⁰,
- Konwencję w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytutki otwartą do podpisu 21 marca 1950 r. w Lake Success²¹,
- Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytutki i dziecięcej pornografii, przyjęty w Nowym Jorku z dnia 25 maja 2000 r.²²,
- Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/WE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW²³,
- Dyrektywę Rady 2004/81/WE z dn. 29 kwietnia 2004 r. w sprawie dokumentu pobyтового wydawanego obywatelom państw trzecich, którzy są ofiarami handlu ludźmi lub podlegali działaniom ułatwiającym nielegalną imigrację, którzy współpracują z właściwymi władzami²⁴,
- Decyzję Komisji z dnia 10 sierpnia 2011 r. w sprawie ustanowienia Grupy Ekspertów ds. Handlu ludźmi i uchylająca decyzję 2007/675/WE²⁵.

Pierwsze próby walki z przestępstwem handlu podjęto już wiele lat temu, co potwierdza między innymi „Akt na rzecz Zniesienia Handlu Niewolnikami” z 1807 r., który wprowadził zakaz handlu niewolnikami na terenie Imperium Brytyjskiego²⁶ oraz inne liczne akty między-

19 Dz. U. 2015 r., nr 18, poz. 160.

20 Dz. U. 2019 r., nr 20, poz. 107.

21 Dz. U. 1952 r., nr 41, poz. 278.

22 Dz. U. 2017 r., nr 76, poz. 494.

23 Dz. U. UE. L. 2011. 101.1.

24 Dz. U. UE. L. 2014. 261.19.

25 Dz. U. UE. L. 2011. 207.14.

26 K. Bonenberg, *Czy niewolnictwo jest zamkniętą kartą?*, „Aura” 2017, nr 11, s. 34.

narodowe z XIX i XX wieku, w tym obowiązująca po dziś Konwencja w sprawie zwalczania handlu ludźmi i rozwoju prostytucji z 1950 r. Powyższy dokument wprowadza obowiązek odpowiedzialności podmiotów, które dopuszczają się handlu ludźmi, w celu zmuszenia zwerbowanych osób do prostytucji. Na odpowiedzialność karną narażone są również osoby finansujące i prowadzące domy publiczne, jak również udostępniające lokum w celu prowadzenia domu publicznego.

Jednym z podstawowych dokumentów jest przyjęty 15 listopada 2000 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, gdzie odnajdziemy definicję pojęcia handlu ludźmi, o której pisałam już wcześniej, uznawaną na arenie międzynarodowej i przyjmowaną za wzór w wielu aktach normatywnych, projektach i przedsięwzięciach. Akt ten nakłada obowiązek podjęcia wszechstronnych starań w celu ochrony ofiar. Są to przede wszystkim działania ustawodawcze realizowane przez państwa-strony, które mają zapewnić im pomoc i stać się podstawą do uzyskania przez ofiary poczucia stabilizacji i bezpieczeństwa na terenie danego państwa. Protokół zwraca uwagę na szeroko rozumiane działania prewencyjne. W skład tych przedsięwzięć wchodzi m.in. ustalenie polityki państwa ukierunkowanej na zwalczanie i zapobieganie handlu ludźmi oraz organizowanie kampanii informacyjnych. Jeżeli chodzi o wykrywanie przestępstwa handlu ludźmi ONZ skupia się na współpracy służb kompetentnych w tej dziedzinie. Kluczowe jest tu ciągłe doskonalenie funkcjonariuszy i podnoszenie ich kwalifikacji, co z kolei wpływa na skuteczność podejmowanych przez nich działań w szczególności podejmowanych na granicach państw²⁷.

Rada Europy skupiając na potrzebie walki z procederem współczesnego niewolnictwa, czerpiąc z dokonań Zgromadzenia ONZ i wzorując się na Protokole²⁸ przyjęła Konwencję Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi. Została ona sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2006 r. i jest niejako rozszerzeniem wcześniej omówionego Protokołu ONZ.

W II rozdziale Konwencji poruszono problem zapobiegania handlu ludźmi. Każde państwo członkowskie Rady Europy zobowiązuje się do rozwoju już istniejących lub stworzeniu nowych form współpracy pomiędzy organami zajmującymi się zwalczaniem i zapobieganiem temu procederowi wewnątrz kraju. Kwestia profilaktyki, tj. poszerzanie społecznej świadomości może zostać

27 Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2010 r. (Dz. U. 2015 r., nr 18, poz. 160).

28 Chodzi tu o Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej.

osiągnięta dzięki odpowiednio obranej strategii politycznej, w tym przede wszystkim realizacji programów o charakterze edukacyjnym i informacyjnym.

W III rozdziale ustawodawca skupił się na ofiarach handlu, w szczególności na ostrożnej i profesjonalnej identyfikacji ofiary z zachowaniem poszanowania ich godności i przysługujących im praw, takich jak prywatność – „każda Strona zapewni ochronę życia prywatnego oraz tożsamości ofiar”²⁹, czy prawo do „informacji dotyczących stosownych postępowań sądowych i administracyjnych, w języku dla nich zrozumiałym”³⁰. Państwo ma zagwarantować pomoc ofiarom w zakresie:

- finansowym,
- psychologicznym,
- medycznym,
- doradczym i informacyjnym,
- tłumaczeń,
- prawnym,
- edukacyjnym (w przypadku dzieci).

Przytoczone gwarancje mają zapewnić podstawowe warunki: wsparcie psychologiczne i prawne dla pokrzywdzonych, skutkując powrotem do stabilności materialnej i psychicznej. Za ich realizację odpowiedzialne jest każde państwo, które ratyfikowało Konwencję Rady Europy, poprzez ustanowienie odpowiednich regulacji w prawie krajowym.

W rozdziale IV Konwencji znajdziemy ważny zapis odnoszący się do uznania handlu ludźmi w różnych krajach. Poprzez ratyfikowanie Konwencji Rady Europy państwa-strony są obowiązane do podjęcia konkretnych działań ustawodawczych celem traktowania handlu ludźmi jako przestępstwa umyślnego, a także innych towarzyszących temu procederowi czynów przestępczych, takich jak wykorzystywanie osoby zniewolonej czy dostarczanie sfałszowanych dokumentów. Podżeganie, pomocnictwo i usiłowanie również są karalne, w myśl art. 21 tegoż aktu. Warto podkreślić, iż kary za ww. czyny „(...) będą podlegały skutecznym, proporcjonalnym i odstrasającym sankcjom lub środkom karnym, w tym karom pieniężnym”³¹. W przypadku, gdy:

- a) „przestępstwo w sposób umyślny lub przez rażące niedbalstwo naraziło na niebezpieczeństwo życie ofiary,
- b) przestępstwo zostało popełnione przeciwko dziecku,

29 Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2015 r. (Dz. U. 2019 r., nr 20, poz. 107).

30 Ibidem, art. 15 punkt 1.

31 Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2015 r. (Dz. U. 2019 r., nr 20, poz. 107).

- c) przestępstwo zostało popełnione przez urzędnika państwowego przy wykonywaniu obowiązków,
- d) przestępstwo zostało popełnione w ramach działania w zorganizowanej grupie przestępczej³²,
wymierzona kara będzie podlegała zaostrzeniu.

Porównując definicje, zawarte w aktach międzynarodowych można zauważyć, że każda z nich składa się z trzech elementów, takich jak: sposób działania, środek oraz cel.

W VI rozdziale Konwencja skupia się na współpracy, zobowiązując strony do jej podjęcia w ramach „zwalczania i zapobiegania handlu ludźmi, niesienia pomocy ofiarom i ich ochronie” oraz „postępowań sądowych i przygotowawczych wszczętych w związku z handlem ludźmi”³³.

Walka ze zjawiskiem handlu ludźmi wymaga współdziałania wielu państw, ponieważ w większości przypadków nie odbywa się on wewnątrz granic jednego kraju, ale obejmuje swoim zasięgiem także inne terytoria. Obieg informacji pomiędzy państwami może przyczynić się do bardziej efektywnego wykrywania osób powiązanych z tym przestępstwem czy też szybszego odnalezienia zaginionej osoby, która padła ofiarą handlu. Rada Europy dostrzegając potrzebę obserwacji przestrzegania i wdrażania przez państwa-strony ratyfikowanego dokumentu, utworzyła grupę ekspertów do spraw działań przeciwko handlowi ludźmi zwaną „GRETA”. Głównym zadaniem „GRETA” jest kontrolowanie obowiązujących przepisów Konwencji w poszczególnych państwach-stronach. W ramach swoich kompetencji grupa ekspertów może organizować wizyty w krajach, które ratyfikowały ww. dokument.

Zjawisko to pozostaje w zainteresowaniu poszczególnych państw, instytucji i organizacji międzynarodowych oraz unijnych, nie tylko w wymiarze jego zwalczania i zapobiegania, ale także badania jego dynamiki w ujęciu statystycznym. To umożliwi monitorowanie tendencji i kierunków ewaluacji tego zjawiska, a także obserwowanie zmieniających się modeli i form, które są wynikiem licznych czynników – zwłaszcza o charakterze polityczno-społecznym i ekonomicznym³⁴.

Podsumowanie

Handel ludźmi pozostaje jednym z najbardziej złożonych i wieloaspektowych problemów współczesnego świata, łącząc w sobie przestępczość zorganizowaną, naruszenie praw człowieka oraz wyzwania prawne i społeczne. Analiza definicji, form oraz metod działania sprawców ukazuje, że zjawisko to

32 Ibidem, art. 24.

33 Ibidem.

34 A. Łyżwa, *Handel...*, op. cit., s. 143.

przybiera różnorodny oblicz – od wykorzystywania seksualnego, poprzez pracę przymusową, żebractwo, aż po handel narządami. Przestępcy posługują się wysoce zorganizowanymi strukturami oraz metodami psychologicznego i fizycznego przymusu, co utrudnia skuteczne wykrywanie procederu oraz ochronę ofiar. Równocześnie przegląd międzynarodowych i krajowych aktów prawnych wskazuje na rozwinięty system norm prawnych, którego celem jest zwalczanie handlu ludźmi, ściganie sprawców oraz zapewnienie wsparcia ofiarom. Istotne znaczenie mają także mechanizmy międzynarodowej współpracy, wymiany informacji i monitoringu realizacji przyjętych konwencji i protokołów. Pomimo postępów w legislacji i praktyce, wciąż pozostają istotne wyzwania, szczególnie w zakresie prewencji, skutecznego wykrywania przestępstw oraz kompleksowej ochrony ofiar.

Wnioski

1. Definicja handlu ludźmi powinna być postrzegana w sposób kompleksowy, uwzględniający cel, czynności sprawcy oraz stosowane środki przymusu, co ułatwia jednoznaczne rozpoznanie przestępstwa i porównywanie praktyk międzynarodowych.
2. Różnorodność form handlu ludźmi – od wykorzystywania seksualnego, pracy przymusowej, żebractwa po handel narządami – wymaga wielopłaszczyznowych działań prewencyjnych i reagowania instytucji państwowych.
3. Organizacje przestępcze działają w sposób wysoce zorganizowany, wykorzystując luki prawne, łatwości ofiar i trudności w transgranicznej współpracy organów ścigania.
4. Skuteczność prawa międzynarodowego i krajowego zależy od harmonizacji norm, właściwej implementacji konwencji oraz od skutecznej współpracy między państwami i instytucjami.
5. Ochrona ofiar powinna obejmować zarówno pomoc prawną, psychologiczną i medyczną, jak i działania edukacyjne oraz reintegracyjne, umożliwiające powrót do stabilnego życia.
6. Prewencja i edukacja społeczna pozostają kluczowymi elementami w ograniczaniu ryzyka padnięcia ofiarą handlu ludźmi, szczególnie wśród grup najbardziej narażonych, takich jak dzieci, kobiety i osoby w trudnej sytuacji społeczno-ekonomicznej.
7. Konieczne jest ciągłe doskonalenie kompetencji służb ścigania, rozwój systemów wymiany informacji i monitorowania działań państw-stron, w tym poprzez mechanizmy, takie jak GRETA, aby zwiększyć skuteczność działań przeciwko handlowi ludźmi.

Bibliografia

1. Bonenberg K., *Czy niewolnictwo jest zamkniętą kartą?*, „Aura” 2017, nr 11.
2. Bryk J., *Handel ludźmi – handel dziećmi [w:] Nielegalne rynki. Geneza, skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, W. Pływaczewski, P. Chlebowicz (red.), Olsztyn 2012.
3. Gajewska D. i in., *Problem handlu dziećmi w Polsce i na świecie*, Warszawa 2012.
4. Łyżwa A., *Handel ludźmi*, Olsztyn 2019.
5. Nowak B., *Współczesny handel ludźmi a nowożytny handel niewolnikami [w:] Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, Z. Lasocik (red.), Warszawa 2006.
6. Tekieli B., Modzelewska A., *Wprowadzenie do problematyki handlu ludźmi [w:] Handel ludźmi – współczesne niewolnictwo*, W. Pływaczewski (red.), Olsztyn 2016.
7. Wolański M.S., *Wybrane problemy współczesnych stosunków międzynarodowych*, Wrocław 2008.